

ERIK-JAN KUIPERS

STRUIKELBLOKKEN BIJ HET VERTALEN VAN JURIDISCHE TEKSTEN EN DE DIDACTIEK VAN HET JURIDISCH VERTALEN

Abstract. In deze bijdrage wordt een beeld geschetst van de struikelblokken bij het vertalen van juridische teksten en de implicaties hiervan voor de didactiek van het juridisch vertalen. De struikelblokken worden gepresenteerd op basis van de jarenlange ervaring van de auteur als beëdigd tolk en vertaler Pools-Nederlands van juridische teksten uit verschillende rechtsgebieden en als docent juridisch vertalen bij de Sectie Duits van de UNESCO-Leerstool voor Vertaalwetenschap en Interculturele Communicatie aan de Jagielloonse Universiteit te Krakau. In het eerste gedeelte van de bijdrage wordt een poging tot definitie van de rechtstaal en haar eigenschappen gedaan en worden de voorwaarden voor het succesvol vertalen van juridische teksten gepresenteerd. In het tweede gedeelte van de bijdrage worden verschillende moeilijkheden bij het vertalen van juridische teksten (vooral vonnissen en rechterlijke beslissingen) beschreven, met talrijke voorbeelden uit de vertaalpraktijk. In het laatste gedeelte van de bijdrage wordt aan de hand van het didactische model van Van Gelder et al. gekeken naar de implicaties hiervan voor de vakvertaaldidactiek. In het besluit volgt een overzicht van de volgens de auteur belangrijkste competenties benodigd voor het vertalen van juridische teksten.

Trefwoorden: vakvertalen; vakvertaaldidactiek; juridische teksten; vertaalproblemen

TRUDNOŚCI W TŁUMACZENIU TEKSTÓW PRAWNICZYCH I DYDAKTYKA TŁUMACZENIA PRAWNICZEGO

Abstrakt. W artykule podjęto próbę zidentyfikowania trudności związanych z tłumaczeniem tekstów prawnych i prawniczych oraz wskazania, jakie konsekwencje mają one dla dydaktyki przekładu takich tekstów. W pierwszej części artykułu przybliżono definicję języka prawniczego i prawnego oraz jego cech, a także omówiono warunki skutecznego przekładu tekstów prawnych i prawniczych. W drugiej części opisano różnorodne trudności związane z takim przekładem.

ERIK-JAN KUIPERS, docent Nederlands, Wszechnica Polska Uniwersiteit voor Toegepaste Wetenschappen in Warschau, Afdeling Nederlandse Filologie; correspondentieadres: pl. Defilad 1, 00-901 Warszawa, Polen; e-mail: ekuipers@wszechnicapolska.edu.pl; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6248-0642>.

W trzeciej części artykułu przedstawiono, na podstawie modelu dydaktycznego Van Geldera i innych, konsekwencje dla dydaktyki przekładu tekstów specjalistycznych. Na końcu zaprezentowano przegląd kompetencji, które autor uznaje za najważniejsze w przekładzie tekstów prawnych i prawniczych.

Słowa kluczowe: tłumaczenie specjalistyczne; dydaktyka tłumaczenia specjalistycznego; teksty prawne i prawnicze; problemy tłumaczeniowe

OBSTACLES IN TRANSLATING LEGAL TEXTS AND THE DIDACTICS OF LEGAL TRANSLATION

Abstract. This paper provides an overview of the obstacles encountered in translating legal texts and their implications for the didactics of legal translation. The first section attempts to define legal language and its characteristics while presenting the prerequisites for a successful legal translation. The second section describes various difficulties in translating legal texts, particularly court rulings and judicial decisions. The third section examines the implications for specialized translation didactics using the didactic model of Van Gelder et al. The conclusion presents an overview of the key competencies that, according to the author, are essential for legal translation.

Keywords: specialized translation; translation didactics; legal texts; translation challenges

INLEIDING

Het onderwerp van dit artikel zijn de struikelblokken die bij het vertalen van juridische teksten voorkomen, waarmee juridische vertalers (vooral beëdigde vertalers) maar ook vertalers in opleiding respectievelijk studenten Nederlands extra muurs kunnen worden geconfronteerd, evenals methoden voor het onderwijzen van juridisch vertalen én een voorbeeld van een lesmethode zoals door mij toegepast bij het onderwijs in het vertalen van juridische teksten met studenten vertaalwetenschap. In het geval van pluricentrische talen, zoals het Nederlands (zie ook De Caluwe, 2013), moet de vertaler meerdere buitenlandse rechtsstelsels tegelijkertijd kennen, en dus voor het Nederlands bekend zijn met de rechtsorde van het Koninkrijk der Nederlanden (waarbinnen sinds 2010 vier landen worden onderscheiden: Nederland, Aruba, Curaçao en Sint Maarten), het Koninkrijk België en de Republiek Suriname, de landen waar het Nederlands de status van officiële taal heeft. Voor het Nederlands kunnen we dus uitgaan van zes verschillende rechtsstelsels, maar hebben we te maken met wel zeven verschillende rechtstalen, omdat er veel voor te zeggen is om ook het Europeesrechtelijke Nederlands als een aparte rechtstaal te beschouwen (zie ook De Groot, 1996, 1998, 2007; Knap-Dlouhá, 2012; Steurs, 2019).

1. RECHTSTAAL EN JURIDISCH VERTALEN

Alvorens in te gaan op de struikelblokken bij het vertalen van juridische teksten (teksten geschreven in de rechtstaal), zal eerst een antwoord gegeven moeten worden op de vraag of er eigenlijk wel zoiets als een rechtstaal bestaat en zo ja, welke eigenschappen deze taal heeft en in hoeverre deze zich onderscheidt van de standaardtaal. Deze vraag stelt zich onder andere Knap-Dlouhá (2012, pp. 52–53) in haar onderzoek naar de taal van het handelsrecht. Zij verwerpt het idee van de rechtstaal als aparte taal of dialect, maar gaat uit van de aanname dat de rechtstaal een functioneel gebonden subsysteem is dat binnen de standaardtaal functioneert.

Naar haar mening is de rechtstaal meer dan een register, een afzonderlijke stijl of zelfs een specialistische terminologie. De rechtstaal dient bij de vorming van juridische uitingen door zijn functionele gebondenheid aan het juridische subsysteem te voldoen aan een reeks van basisvoorwaarden zoals semantische precisie, eenduidigheid, bondigheid, duidelijkheid, vastheid, gebrek aan expressiviteit, effectiviteit en formeelheid (Tomášek, 2003, geciteerd in Knap-Dlouhá, 2012, p. 45). De rechtstaal is volgens de Poolse rechtslinguïst Roszkowski (1999, pp. 7–8) een verzameling met elkaar verbonden en elkaar overlappende vertogen die een continuüm vormen van een vrijwel gestandaardiseerde formele tot een uiterst specialistische variant. Hij onderscheidt binnen de rechtstaal vier vertogen: 1. het vertoog van mondelinge en schriftelijke rechterlijke uitspraken, 2. het rechterlijke vertoog, 3. het vertoog van juridische documenten (overeenkomsten, verordeningen, notariële akten, testamenten en wetten) en 4. het vertoog van de juridische communicatie tussen juristen én tussen juristen en hun cliënten. Een analyse van de bovengenoemde vertogen zou het volgens hem mogelijk maken lexicale, grammaticale en syntactische kenmerken van de rechtstaal te identificeren, waarbij de verdeling van de kenmerken in de verschillende juridische uitingen verschillend zal zijn en deze kenmerken niet alleen in de rechtstaal voorkomen.

Niet alleen taalkundigen (zoals Matulewska, 2013; Lizisowa, 2016; Malinowski, 2018), rechtslinguïsten (zoals Cornu, 1990; Pintens, 1998; Pieńkos, 1999; Jopek-Bosiacka, 2006) en vertaalkundigen (zoals Šarčević, 1985, 1997; Sandrini, 1996; Knap-Dlouhá, 2012; Štefková, 2014, 2015, 2018) hebben over de rechtstaal en de daarbij behorende juridische teksten geschreven, maar ook juristen als B. Wróblewski (1948), J. Wróblewski (1988), De Groot (1998), Smedts & Hendrickx (1998) en Choduń (2007). Zij hebben pogingen ondernomen de rechtstaal (de wetstaal en de juristentaal) te definiëren. Volgens

Gerits (1999, geciteerd in Knap-Dlouhá, 2012, p. 47) vertoont de rechtstaal verschillende kenmerken op het gebied van syntaxis, terminologie, semantiek en tekststructuur. In tegenstelling tot de standaardtaal, maakt de rechtstaal vaak gebruik van vaste uitdrukkingen, ouderwetse woorden en ongebruikelijke zinsconstructies, zoals het gebruik van de absolute participiumconstructie en het hanteren van zelfstandige naamwoorden zonder lidwoord die normaal gesproken wel worden gebruikt in de standaardtaal. Bovendien is de rechtstaal conservatief van aard en bevat het veel termen die afkomstig zijn uit het Frans en Latijn (Smedts, 2007, geciteerd in Knap-Dlouhá, 2012, p. 60). Rechters leren tijdens hun opleiding hoe ze een vonnis moeten opstellen aan de hand van een vast model (Hofhuis, 1988, geciteerd in Van Essen, 2017, p. 6). Deze modellen voor vonnissen zorgen voor een gestandaardiseerde conventie in de manier waarop vonnissen worden geschreven. Doordat deze modellen lange tijd worden gebruikt, verandert de rechtstaal in vonnissen niet snel. Bovendien vindt er een constante verwijzing plaats tussen wetteksten en andere juridische documenten.

In de literatuur over het onderwerp is de door B. Wróblewski (1948, p. 54) voorgestelde onderverdeling van de rechtstaal in twee soorten: de wetstaal (de taal van de wet), zoals die toegepast wordt in wetten in formele en in materiële zin, en de juristentaal, zoals deze voorkomt in rechterlijke uitspraken, administratieve beschikkingen en in de rechtsleer, algemeen geaccepteerd. Voortbordurend op deze onderverdeling stelt J. Wróblewski (1988, pp. 13–27) voor te onderscheiden tussen de wetstaal en drie juristentalen. Tot de drie juristentalen behoren volgens hem: 1. rechterlijke uitspraken, 2. de taal gebruikt bij vertogen in de wetenschap en de studie van de rechtsgeleerdheid en 3. de taal die algemeen gebruikt wordt om over de wet, over het recht en de toepassing van het recht te spreken en deze variant bevat zowel de vaktaal van juristen onderling als ook de taal gebruikt door juristen tegenover leken én de hieruit afgeleide taal die onder leken wordt gebezigd. Deze laatste indeling is dus duidelijk gebaseerd op de respectievelijke taalgebruikers, hun juridische rollen, op de situaties en de vindplaatsen waar de betreffende variant wordt toegepast. Deze gedachtegang is onder andere ook terug te vinden bij Florijn (1993) die het in plaats van vertogen over zogenaamde retorische situaties heeft (Florijn, 1993, geciteerd naar Knap-Dlouhá, 2012, p. 42).

Na het afronden van de theoretische overwegingen in de context van het onderwerp van dit artikel, zal ik definiëren wat ik eigenlijk versta onder de term vertaling van juridische teksten. Ik zal daarvoor gebruikmaken van een vrij duidelijke werkdefinitie gebaseerd op De Groot (1996, pp. 13–34, 1998,

pp. 16–23), Kierzkowska (2002, p. 55) en Knap-Dlouhá (2012, pp. 156–157): een juridische vertaling is het proces van het omzetten van juridische teksten van de bron- naar de doeltaal, met als doel de nauwkeurige en contextueel relevante overdracht van juridische concepten, terminologie en intenties, met inachtneming van zowel de formele structuren en conventies van de rechtstaal als de culturele en pragmatische aspecten van de doelgemeenschap. Dit proces vereist niet alleen een diepgaand begrip van de rechtsstelsels en rechtsfiguren van beide talen, maar ook van de specifieke vertaaltechnieken en strategieën die nodig zijn om de juridische nauwkeurigheid, coherentie en authenticiteit te waarborgen, terwijl tegelijkertijd rekening wordt gehouden met de wettelijke, culturele en contextuele verschillen tussen de bron- en doelrechtstaal.

2. VOORWAARDEN VOOR EEN GESLAAGDE JURIDISCHE VERTALING

Om een juridische vertaling succesvol te laten zijn, moet de vertaler beschikken over specifieke kennis en taalvaardigheden, die vertaalkundigen vaak aanduiden als competenties (zie ook Van den Broeck, 1998, pp. 92–96; Kelly, 2005, pp. 32–33; Knap-Dlouhá & Štefková, 2008; Knap-Dlouhá, 2012, 2018). Ik ben het eens met het argument van Van den Broeck (1998, pp. 92–96) en Knap-Dlouhá (2012, p. 77) dat een geslaagde vertaling van juridische teksten vereist dat de vertaler zowel talige, vakkundige, taalkundige als vertaalkundige competenties bezit. Wat betreft de eerste competentie gaat het om het beheersen van zowel de brontaal als de doeltaal op het hoogst mogelijke niveau (de vertaler wordt beschouwd als een expert op het gebied van taal). Wat betreft de tweede competentie gaat het om kennis van het vakgebied waarop de vertaalde tekst betrekking heeft (juridische kennis, maar ook buiten-juridische kennis die van toepassing is op de specifieke tekst die door de vertaler wordt vertaald). De derde competentie betreft de kennis van de typische stilistische kenmerken van de te vertalen tekst (kennis over de tekstsoort, het tekstgenre en de opmaak van dergelijke teksten). En tot slot, wat betreft de vierde competentie, gaat het om de vaardigheid tot vertalen die blijkt uit de kennis van de verschillende vertaalstrategieën en -technieken bij het vertalen van juridische teksten (vergelijk Škrlantová, 2005, geciteerd naar Knap-Dlouhá, 2012, p. 157). De reikwijdte van de laatste competentie zou ik – met in het achterhoofd het internationale kwaliteitskeurmerk ISO 17100:2015 voor vertaaldiensten waarin de vereiste professionele competenties van vertalers zijn vastgelegd – nog verder willen uitbreiden met het vermogen om

informatie te verzamelen en te verwerken (onderzoeksvaardigheden, het gebruik van vertaalhulpmiddelen) en met de technische vaardigheden die nodig zijn voor het professioneel voorbereiden en uitvoeren van vertalingen (zie punt 3.1.3. van de norm). De ISO 17100:2015-norm bepaalt tevens dat vertalers in het kader van deze norm de bovenstaande competenties uitsluitend op een van de volgende manieren kan verkrijgen: 1) via een afgeronde vertaalopleiding aan een instelling voor hoger onderwijs, 2) via een vergelijkbare afgeronde specifieke opleiding met minimaal twee jaar vertaalervaring of 3) via minimum 5 jaar professionele vertaalervaring (zie punt 3.1.4. van de norm).

3. STRUIKELBLOKKEN BIJ HET VERTALEN VAN JURIDISCHE TEKSTEN

Op basis van mijn jarenlange ervaring als beëdigd vertaler Pools-Nederlands, kan ik zonder enige twijfel stellen dat juridische teksten tot een van de moeilijkste tekstsoorten behoren waarmee een vertaler (die geen juridische achtergrond heeft) te maken krijgt tijdens het vertalen. Deze moeilijkheden zijn zowel verbonden met de inhoudelijke als ook met de talige aspecten van deze teksten. Tot de struikelblokken bij juridische teksten behoren onder meer: 1. problemen met het vertalen van specialistische terminologie en specifieke juridische fraseologie, onder meer als gevolg van het eerder genoemde fenomeen van taalpluricentrisme, evenals de polysemie van juridische termen, 2. moeilijkheden bij het ontcijferen en correct vertalen van afkortingen en acroniemen uit dit vakgebied, 3. het rekening houden met pragmatische verschillen die voortvloeien uit de structuur van juridische documenten en hun invloed op de juistheid van de vertaling, en 4. problemen bij het naleven van formele vereisten bij het opstellen van beëdigde vertalingen van juridische teksten.

Bij het vertalen van juridische teksten gaat het om het bereiken van functionele en systemische equivalentie (zie ook De Groot, 1996, 1998; Nida, 2000), die het gemakkelijkst wordt bereikt door het bestuderen van parallelle en vergelijkbare teksten en het uitvoeren van comparatieve analyses van specifieke juridische termen en rechtsfiguren. Alleen op deze wijze kan de vertaler een vergelijkbaar mentaal effect bereiken bij de ontvanger in de doelrechtstaal en tegelijkertijd voldoen aan de conventies van structureel-linguïstische aard die voor de betreffende tekstsoort zijn aangenomen. Het doel van functionele equivalentie is volgens Nida (2000, p. 136) om de hoofdgedachte uitgedrukt in de brontekst over te brengen, ten koste van letterlijkheid en het behouden van de oorspronkelijke grammaticale structuur. Afwijking van het

principe van functionele equivalentie kan alleen plaatsvinden wanneer de keuze van functionele equivalenten in het Pools of een vreemde taal een verkeerde overtuiging zou creëren over de equivalentie van de begrippen in de brontaal en de doeltaal. In dat geval moet er alleen een relatie van benaderende equivalentie worden vastgesteld tussen de termen, en moet de term worden vertaald met behulp van een compenserende vertaalstrategie (De Groot, 1996, 1998), waarvan in het onderstaande nog meer specifieke voorbeelden zullen volgen.

Bij het vertalen van juridische teksten ondervinden vertalers mijns inziens de meeste problemen bij het vinden van de juiste functioneel-systemische equivalenten voor specialistische termen en fraseologische uitdrukkingen uit dit vakgebied. Naar mijn mening vormt dit de grootste groep struikelblokken. Hiertoe behoren onder meer: (a) de namen van rechtshandavingsinstanties, (b) de namen van organen van de rechterlijke macht, (c) de namen van gerechtelijke procedures, (d) de namen van personen en instellingen die deelnemen aan gerechtelijke procedures of deze vertegenwoordigen, (e) de namen van juridische documenten en geschriften, (f) de namen van rechtsfiguren, (g) de namen van wet- en regelgeving en hun redactionele eenheden, (h) de namen van vaste juridische woordverbindingen en taalsjablonen en (i) afkortingen en acroniemen (zie ook Knap-Dlouhá & Štefková, 2008, pp. 79–90).

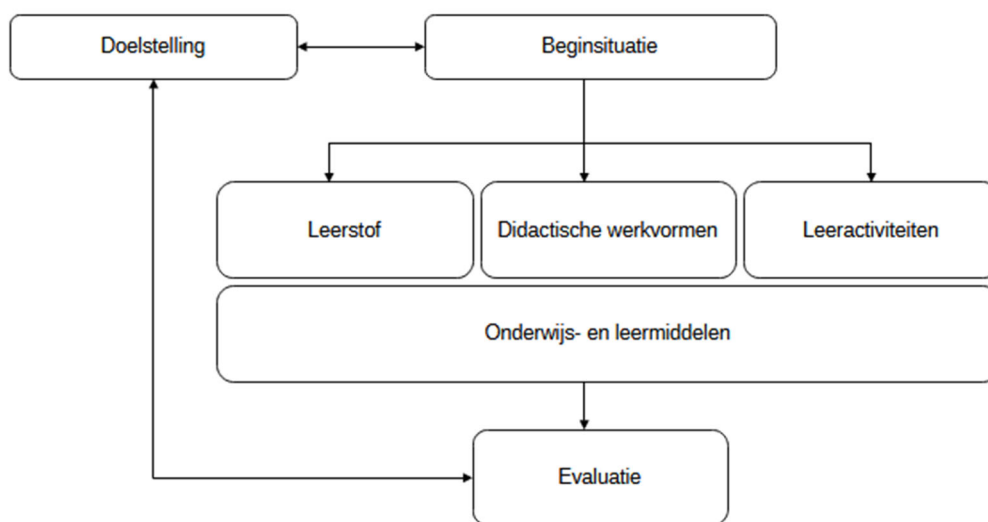
Veel termen die in vakteksten voorkomen zijn uitdrukkingen in de vorm van gestabiliseerde structuren die functioneren als terminologische clusters en dienen als nominale eenheid. In het Nederlands worden ze vertaald door vaste woordverbindingen (taalsjablonen), waarbij de verbonominale constructies domineren (Knap-Dlouhá, 2012, pp. 57–59). Daarnaast kunnen ook lexicale en syntactische verschillen problematisch zijn als gevolg van de verschillende varianten van de Nederlandse rechtstaal die wordt gebruikt in de landen waar het Nederlands de voertaal is.

4. HET LEREN VERTALEN VAN JURIDISCHE TEKSTEN

Het vertalen van juridische teksten is mijns inziens een van de moeilijkste soorten vertaalwerk vanwege de systeemgebondenheid van de rechtstalen. Anders dan bij het vertalen van economische, technische of medische teksten waarbij men zich vaak tot gespecialiseerde vertalers op het vakgebied wendt, komt het regelmatig voor, dat willekeurige professionele vertalers worden benaderd met het verzoek om juridische teksten te vertalen. Daarom is het

belangrijk dat vertalers al tijdens hun opleiding bekend zijn met de complexiteit van juridisch vertaalwerk, zodat ze kunnen beoordelen of ze dergelijke opdrachten kunnen aannemen zonder risico op wanprestatie of beroepsaansprakelijkheid (De Groot, 1996, p. 68).

De didactiek van het vakvertalen is in de eerste plaats didactiek en dat betreft het plannen, implementeren, begeleiden en toetsen van leerprocessen die ertoe leiden dat de aspirant-vertaler binnen een bepaalde tijd de nodige kennis en vaardigheden verwerft. Het didactische model van Van Gelder et al. (1971) is een nog altijd gebruikt schema in de onderwijskunde voor het opstellen van zowel een geheel lesplan als ook van een enkele les. Het model van didactische analyse ziet er als volgt uit:

Figuur 1. Model van didactische analyse

Uitgaande van het bovenstaande model zal ik de voorwaarden voor het juridisch vakvertalen proberen te schetsen.

4.1 DOELSTELLINGEN

Als einddoel mag in het vakvertaalonderwijs idealiter worden gesteld dat iemand vertaalvaardig gemaakt moet worden om te kunnen starten als professioneel vertaler. Wat betreft de eisen aan het vertaalproduct moet het

minimaal voldoen aan de normen en de vormeisen van de rechtsdoeltaal. De student(e) moet in staat zijn een in de vreemde taal gestelde tekst te analyseren en interpreteren met het oog op een te maken vertaling. De student(e) moet kennis hebben van: de bronrechtstaal, een analyse-instrumentarium, analyse-methoden, de wereld en de bronrechtscultuur, juridische teksten en hun conventies in de bronrechtstaal, leesstrategieën, documentatiemateriaal en elektronische hulpmiddelen, vertaalstrategieën en -technieken. De student(e) kan aan de hand van de analyse de juridische brontekst herformuleren in de doelrechtstaal en maakt daarbij gebruik van: de schriftelijke beheersing van de doelrechtstaal, kennis van de wereld en de doelrechtscultuur, kennis van juridische teksten en conventies in de doelrechtstaal, kennis van vertaalstrategieën en -technieken, kennis van documentatiemateriaal en elektronische hulpmiddelen (Boven, 1998, pp. 107–108).

4.2 BEGINSITUATIE

Het Nederlands behoort als standaardtaal tot de talen met een beperkt verspreidingsgebied (Trampus-Snel, 1988, p. 59; Knap-Dlouhá & Škrlantová, 2008, p. 85; Štefková, 2015, pp. 121–129) wat zich onder andere openbaart in een volledig gebrek aan speciale opleidingen voor tolken en vertalers in Polen. Uitgaande van de situatie in Polen zijn het bij uitstek de academische centra met een studie Nederlands die een lichtpuntje vormen op dit gebied.

Het leren vertalen van juridische teksten zal uiteindelijk een plaats moeten krijgen binnen een afstudeerrichting van de reguliere studie Nederlands of kan aangeboden worden in de vorm van een postdoctorale studie voor afgestudeerden van een bachelor- of masterstudie Nederlands óf voor zij-instromers afgestudeerd aan een andere studierichting met een afgeronde bachelor- of masterstudie met een taalniveau Nederlands B2 of hoger.

Vertalers moet contrastief onderwijs worden gegeven in het recht. Een inleiding in het Poolse recht dient gepaard te gaan met vergelijkingen met het Nederlandse en Belgische rechtstelsel. Zo krijgt de vertaler zicht op het recht en enige ervaring in summierere rechtsvergelijking. De aspirant-vertaler wordt ook in deze fase constant geconfronteerd met equivalentievragen en de vele factoren waarvan een beslissing over de equivalentie afhankelijk is. Het juridisch vertaalonderwijs moet heel goed te worden begeleid, idealiter door ervaren vertalers en rechtsvergelijkers, waarbij het belangrijk is dat de niet-vertalers een minimum aan vertaalervaring moeten opdoen en de vertalers meer

onderwijskundige kennis en didactische vaardigheden dienen te ontwikkelen (De Groot, 1996, p. 69; Boven, 1998, p. 109).

4.3 LEERSTOFKEUZE, – ORDENING EN – OVERDRACHT

De leerstof dient qua leermiddelen zowel voor de receptie van vaktteksten als voor hun didactiek gebaseerd te zijn op authentieke tekstsoorten (Weigt, 2009, p. 188). Dankzij dit soort teksten verwerft de aspirant-vertaler naast taalkundige kennis ook inhoudelijke kennis (kennismaking met de kenmerken van de rechtstaal). Uitgaande van mijn ervaring op het gebied van het juridisch vakvertalen en de vertaaldidactiek moeten dit teksten zijn op het gebied van het civiele recht, het strafrecht en het ondernemingsrecht. De eigenlijke leerstof bestaat eruit dat de aspirant-vertaler leert hoe vertaalproblemen aangepakt kunnen worden én hoe deze zelfstandig tot een oplossing gebracht kunnen worden (Boven, 1998, p. 112; Nerlicki, 2005, p. 218).

De ordening van de leerstof dient naar Wilss (1996, pp. 207–210) niet te geschieden op basis van tekstsoorten of vakgebieden, maar de ordening dient gezocht te worden in het formuleren van taken die gericht zijn op het bereiken van een specifiek onderwijsdoel.

Met betrekking tot de overdracht van de leerstof kan ik me alleen maar aansluiten bij Grucza (2005, p. 381) die vanuit de vreemde-talendidactiek keek naar de vertaaldidactiek en stelde dat er niet gesproken kan worden van één juist onderwijsmodel, net zoals er ook niet één juiste vertaaltheorie bestaat. Verschillende onderwijsmodellen kunnen zelfs binnen een en dezelfde leeromgeving effectief zijn. Vanuit de vertaaldidactiek zijn er meerdere modellen voor het vertalen van juridische vakteksten ontwikkeld waarvan het drietrapsmodel zoals gepresenteerd door Vlachopoulos (1995, 1999, pp. 137–138; 2019, p. 38) mij het meeste aanspreekt, omdat het de werkwijze van professionele vertalers het dichtst benaderd. Vlachopoulos benadrukt de relevantie van het doel (skopos) van de vertaling voor de beantwoording van de altijd weer terugkomende equivalentievraag. Daarom stelt hij voor om aspirant-vertalers aan de diverse skopoi langzamerhand te laten wennen. Hij illustreert dit aan de hand van de vertaling van een overeenkomst: (trap 1) laat een vertaler een overeenkomst eerst vertalen voor een vreemdtalige leek die in grote lijnen kennis wil nemen van de inhoud van een overeenkomst; (trap 2) laat vervolgens dezelfde overeenkomst vertalen ten behoeve van een rechts-

vergelijkend geïnteresseerd buitenlands jurist die de details van de overeenkomst precies wil bestuderen; en (trap 3) laat tenslotte dezelfde overeenkomst vertalen ten behoeve van contractspartijen in spe die de desbetreffende overeenkomst met elkaar willen sluiten en door ondertekening van zowel het originele document als de vertaling aan beide teksten authentieke waarde willen geven.

4.4 DIDACTISCHE WERKVORMEN, ONDERWIJS- EN LEERMIDDELEN

Sinds eind jaren negentig van de vorige eeuw staat in de vertaaldidactiek noch de bron- of doeltekst, noch de leerstof, maar de student in het middelpunt (Boven, 1998, p. 113; Waterlot, 2018, pp. 83–85; Bossaert & Tereshko, 2023, pp. 19–35). De student leert vertalen door vertaalproblemen op te lossen, wat het alleen maar logisch maakt dat het vertaalonderwijs probleemgestuurd moet zijn. De klassieke collegevorm is hiervoor ongeschikt en in de vakliteratuur (Kiraly, 1995; Kussmaul, 1995; Colina, 2003; Gonzáles-Davies, 2004; Kelly, 2005; Piotrowska, 2012; Waterlot, 2018; Bossaert & Tereshko, 2023) worden de meest uiteenlopende interactieve werkvormen aanbevolen zoals werkcolleges, coöperatief leren, peer feedback, groepsdiscussie, simulaties en projectwerk.

De onderwijs- en leermiddelen zijn zoals eerder aangegeven authentieke teksten die op verantwoorde wijze zijn geanonimiseerd en door de docent in elektronische vorm voorbereid. De anonimisering is een wettelijke vereiste in verband met de privacy, terwijl de elektronische vorm niet alleen het zoeken naar informatie en eventuele parallelle en vergelijkbare teksten vergemakkelijkt, maar ook het wederom toepassen van eerder opgedane ervaringen met vertaalondersteunende software mogelijk maakt. Het gebrek aan specialistische woordenboeken voor het talenpaar Pools-Nederlands betekent in de praktijk dat de vertaler aangewezen is op eigen rechtsvergelijkend onderzoek eventueel met de mogelijkheid tot het inwinnen van advies bij juridische experts. Vertaalondersteunende software stelt de vertaler in staat om niet alleen gebruik te maken van het vertaalgeheugen en voorspellingen die de software aanbiedt voor nieuwe bronteksten op basis van de eerdere eigen vertalingen en/of (neurale) machinevertaling, maar biedt ook de mogelijkheid woordenlijsten aan te leggen én te zoeken naar concordanties in oudere vertalingen.

4.5 EVALUATIE

Bij de beoordeling van vertalingen gemaakt door studenten kunnen niet dezelfde normen gehanteerd worden als voor professionele vertalers, desalniettemin moeten hun vertalingen vanuit pedagogisch oogpunt wel geëvalueerd worden (zie ook Gonzáles-Davies, 2004). Een zinvol voorstel hiervoor doet Piotrowska (2012, pp. 157–158), die weliswaar haar beoordelingsschaal voor schriftelijke vertalingen traditioneel stoelt op verschillende soorten vertaalfouten, maar opmerkt dat deze slechts een aanknopingspunt vormen voor de eindbeoordeling en deze niet hierop vastpinnen. Fouten zijn van belang, maar ook het vervullen van de vertaalopdracht (de aanpassing van de tekst aan de eindgebruiker) is minstens zo belangrijk. Tevens de opmerkingen van de studenten in de kantlijn of aan het einde van hun vertalingen over een bepaalde vertaalbeslissing en/of hoe ze aan deze informatie zijn gekomen, weegt mee in het eindcijfer, zodat zowel het vertaalproduct als het vertaalproces beoordeeld kunnen worden. De hoogste waardering die zij voorstelt is *uitmuntend* (uitstekende kwaliteit en de vertaling voldoet op elk vlak aan de professionele normen), terwijl de acceptabele ondergrens als *voldoende* wordt gemarkeerd met de opmerking dat de tekst op de vertaalmarkt niet zou worden geaccepteerd, omdat er fouten in voorkomen die het begrip van de doeltekst bemoeilijken. Vertalingen die van slechte kwaliteit zijn in de doeltaal en wijzen op onvoldoende begrip van de brontekst worden als *onvoldoende* bestempeld, maar kunnen eventueel nog verbeterd worden.

BESLUIT

Op elk niveau van het vertalen van juridische teksten (begrip van de tekst – vergelijking van vaktermen – overdracht van juridische inhoud naar de doeltekst) is volgens Pommer (2001, p. 141) interdisciplinaire kennis essentieel: zowel taalkundig als vakinhoudelijk. Daarom reken ik tot de belangrijkste vertaalcompetenties bij het vertalen van Nederlandstalige juridische teksten (zie ook Knap-Dlouhá, 2018, pp. 58–59): basiskennis van juridische procedures, met name op het gebied van civiel recht, strafrecht en ondernemingsrecht, de vaardigheid om op basis van de context een juist equivalent te kiezen of te vormen, kennis van juridische en wettelijke terminologie, bewustzijn van het voorkomen van polysemie en de noodzaak om consistent te zijn in het gebruik van uniforme termen in de vertaling, consistentie bij het vertalen van termen

die in verschillende Nederlandstalige landen worden gebruikt om hetzelfde begrip aan te duiden, de vaardigheid om afkortingen te ontcijferen en deze te vervangen door de juiste equivalenten, de vaardigheid om de benodigde informatie te vinden en gebruik te maken van beschikbare kennisbronnen.

BIBLIOGRAFIE

- Boven, G. (1998). Vertaaldidactiek versus taaldidactiek? In H. Bloemen, A. B. M. Naaijken, J.W.M. Hulst, P. de Jong-van den Berg, & C. Koster (Eds.), *De kracht van vertaling – verrijking van taal en cultuur* (pp. 102–114). Platform Vertalen & Vertaalwetenschap.
- Bossaert, B., & Tereshko, E. (2023). Twee vertalingen van Het DNA van Nederland (Jan Renkema): Een casestudy bij interculturele (ver)taaldidactiek. *Internationale Neerlandistiek*, 61(1), 19–35. <https://doi.org/10.5117/IN2023.1.002.BOSS>
- Choduń, A. (2007). *Słownictwo tekstów aktów prawnych w zasobie leksykalnym współczesnej polszczyzny*. Wydawnictwo Trio.
- Colina, S. (2003). *Translation teaching. From research to the classroom. A handbook for teachers*. The McGraw-Hill Companies.
- Cornu, G. (1990). *Linguistique juridique*. Éditions Montchrestien.
- De Caluwe, J. (2013). Nederland en Vlaanderen: (a)symmetrisch pluricentrisme in taal en cultuur. *Internationale Neerlandistiek*, 51(1), 45–59.
- De Groot, G.-R. (1996). Het vertalen van juridische informatie. Preadvies. In *Preadviezen uitgebracht voor de Nederlandse Vereniging voor Rechtsvergelijking 53* (pp. 1–77).
- De Groot, G.-R. (1998). Juridisch vertalen: het overbruggen van verschillen tussen rechtsculturen en rechtssystemen. In H. Bloemen, A. B. M. Naaijken, J. W. M. Hulst, P. de Jong-van den Berg, & C. Koster (Eds.), *De kracht van vertaling - verrijking van taal en cultuur* (pp. 13–28). Platform Vertalen & Vertaalwetenschap.
- De Groot, G.-R. (2002). Rechtsvergleichung als Kerntätigkeit bei der Übersetzung juristischer Terminologie. In U. Haß-Zumkehr (Ed.), *Sprache und Recht* (pp. 222–239). Walter de Gruyter.
- González-Davies, M. (2004). Undergraduate and postgraduate translation degrees: Aims and expectations. In K. Malmkjaer (Ed.), *Translation in Undergraduate Degree Programmes* (pp. 67–83). John Benjamins Publishing.
- Grucza, S. (2005). Adaptacja tekstów specjalistycznych w dydaktyce przekładu. In M. Piotrowska (Ed.), *Język trzeciego tysiąclecia III. Tom II. Konteksty przekładowe* (pp. 407–417). Tertium.
- International Standard ISO 17100:2015. Toegankelijk op <https://www.password-europe.com/images/PWE/PDF/ISO-17100-2015.pdf> [download 10 januari 2024].
- Jopek-Bosiacka, A. (2006). *Przekład prawny i sądowy*. Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Kelly, D. (2005). *A handbook for translator trainers. Translation practices explained*. St. Jerome.
- Kierzkowska, D. (2002). *Tłumaczenie prawnicze*. Wydawnictwo TEPIS.
- Kiraly, D. (1995). *Pathways to translation. Pedagogy and process*. The Kent State University Press.
- Knap-Dlouhá, P., & Štefková, M. (2008). Rechtstaallandschap: Intralinguale vertaling van juridische terminologie bij de didactisering van juridische vertaling. In: Z. Hrnčířová, J. Pekelder,

- E. Krol & K. Mercks (Eds.), *Praagse perspectieven 5* (pp. 79–90). Universitas Carolina Pragensis – Facultas Philosophica.
- Knap-Dlouhá, P. (2012). *Een vergelijkend onderzoek naar de taal van het handelsrecht vanuit het perspectief van de vertaler* [proefschrift]. Univerzita Palackého v Olomouci. Toegankelijk op https://theses.cz/id/88tgpu/Dizertace_Pavlina_Knap-Dlouha_NJ2011.pdf [download 15 december 2023].
- Knap-Dlouhá, P. (2018). Het competentieprofiel van de juridische vertaler en de methode van rechtsvergelijking als instrument bij het vertalen van “onvertaalbare” juridische terminologie. *Roczniki Humanistyczne*, 66(5, Special Issue), 49–62. <https://doi.org/10.18290/rh.2018.66.5s-6>
- Kusmaul, P. (1995). *Training the translator*. John Benjamins Publishing.
- Lizisowa, M. T. (2016). *Komunikacyjna teoria języka prawnego*. Wydawnictwo Naukowe Contact.
- Malinowski, M. (2018). *Polszczyzna. O większą poprawność językową tekstów prawniczych i nie tylko*. Wydawnictwo-Drukarnia Ekodruk.
- Matulewska, A. (2013). *Legilinguistic translatology. A parametric approach to legal translation*. Peter Lang.
- Nerlicki, K. (2005). Czynności pozajęzykowe w procesie translatorycznym – kilka uwag w kontekście kształcenia tłumaczy. *Rocznik Przekładoznawczy. Studia nad teorią, praktyką i dydaktyką przekładu*, (1), 127–134.
- Nida, E. (2000). Principles of correspondence. In L. Venuti & M. Baker (Eds.), *The Translation Studies Reader* (pp. 126–140). Routledge.
- Pieńkos, J. (1999). *Podstawy juryslingwistyki: język w prawie – prawo w języku*. Muza.
- Pintens, W. (1998). *Inleiding tot de rechtsvergelijking*. Universitaire Pers Leuven.
- Piotrowska, M. (2012). *Proces decyzyjny tłumacza. Podstawy metodologii nauczania przekładu pisemnego*. Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej.
- Pommer, S. (2001). *Rechtsübersetzung und Rechtsvergleichung: Translatologische Fragen zur Interdisziplinarität*. Peter Lang.
- Roszkowski, S. (1999). The Language of the law as sublanguage. In J. Tomaszczyk (Ed.), *Aspects of Legal Language and Legal Translation* (pp. 7–16). Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Sandrini, P. (1996). *Terminologearbeit im Recht. Deskriptiver begriffsorientierter Ansatz vom Standpunkt des Übersetzers*. TermNet.
- Šarčević, S. (1985). Translation of culture-bound terms in laws. *Multilingua*, 4(3), 127–133. <https://doi.org/10.1515/mult.1985.4.3.127>
- Šarčević, S. (1997). *New approach to legal translation*. Kluwer Law International.
- Štefková, M. (2014). *Právny text v preklade. Translatologické aspekty právnej komunikácie v kombináciách málo rozšírených jazykov*. Iura Edition.
- Štefková, M. (2015). Juridisch vertalen in LLD’s: stand en perspectieven van onderzoek. *Brünner Beiträge zur Germanistik und Nordistik*, 29(2), 121–129.
- Štefková, M. (2018). Grenzen van de (on)vertaalbaarheid van de nationale rechtsterminologie in context van de Europese harmonisatietendensen. *Roczniki Humanistyczne*, 66(5, Special Issue), 39–48. <https://doi.org/10.18290/rh.2018.66.5s-5>
- Smedts, W., & Hendrickx, K. (1998). *Nederlandse rechtstaal*. Acco.
- Steurs, F. (2019). De juridische toren van Babel: de (on)vertaalbaarheid van juridische teksten. In E. van der Knaap & C. Koster (Eds.), *Teksten in beweging* (pp. 98–103). Vantilt.

- Trampus-Snel, R. (1988). Het opleiden tot vertaler Nederlands/Italiaans – Italiaans/Nederlands. Vertalen in en uit een taal met beperkt verspreidingsgebied. In *Colloquium Neerlandicum 10. Handelingen Tiende Colloquium Neerlandicum. Colloquium van docenten in de neerlandistiek aan buitenlandse universiteiten* (pp. 59–72). Internationale Vereniging voor Neerlandistiek.
- Van den Broeck, R. (1998). Translational interpretation: A complex strategic game. In A. Beylard-Ozeroff, J. Králová, & B. Moser-Mercer (Eds.). *Translators' Strategies and Creativity. Selected Papers from the 9th International Conference on Translation and Interpreting, Prague, September 1995. In honour of Jiří Lévy and Anton Popovič* (pp. 1–15). John Benjamins Publishing.
- Van Essen, L. (2017). *Taal en Recht. Een onderzoek naar verandering van het taalgebruik van de Nederlandse rechtstaal na de invoering van PROMIS* [proefschrift]. Universiteit Utrecht. Toegankelijk op <https://studenttheses.uu.nl/bitstream/handle/20.500.12932/25581/Taal%20%26%20Recht%3B%20eindwerkstuk.pdf?sequence=2&isAllowed=y> [download 10 januari 2024].
- Van Gelder, L. et al. (1971). *Didactische Analyse I*. Wolters-Noordhoff.
- Vlachopoulos, S. (1995). Zur Didaktisierung von Vertragstexten. *Terminologie et Traduction*, 3, 203–213.
- Vlachopoulos, S. (1999). Die Übersetzung von Vertragstexten: Anwendung und Didaktik. In P. Sandrini (Ed.), *Übersetzen von Rechtstexten. Fachkommunikation im Spannungsfeld zwischen Rechtsordnung und Sprache* (pp. 137–154). Gunter Narr.
- Vlachopoulos, S. (2019). Stepping over linguistic and legal boundaries. Creativity and discourse changes in legal translation. *Lingua Legis*, (27), 33–46.
- Waterlot, M. (2018). *Functionele & taakgerichte vertaaldidactiek in het universitaire vreemdetalenonderwijs*. Wydawnictwo KUL.
- Weigt, Z. (2009). Teksty prawnicze na przykładzie niemieckiego kodeksu cywilnego. In Z. Bilut-Homplewicz, W. Czachura & M. Smykały (Eds.). *Lingwistyka tekstu w Polsce i w Niemczech. Pojęcia, problemy, perspektywy* (pp. 176–192). Oficyna Wydawnicza Atut.
- Wilss, W. (1996). *Knowledge and skills in translator behavior*. John Benjamins Publishing.
- Wróblewski, B. (1948). *Język prawny i prawniczy*. Polska Akademia Umiejętności.
- Wróblewski, J. (1988). Les langages juridiques : une typologie. *Droit et société*, 8(1), 13–27.